

Julian Daszkowski

Dlaczego nie spieszo mi do przeczytania „*Zrozumieć kapitalizm. Ujęcie ewolucyjno-instytucjonalne*” (red. A. Ząbkowicz, M. Miszewski, P. Chmielnicki i S. Czech, Forum Myśli Instytucjonalnej/Oficyna Wydawnicza „Humanitas” 2018 Sosnowiec – Kraków)

Gdy książka wpadła mi gdzieś w ręce, przekartkowałem ją przez kilka minut i zdecydowałem, że jej przeczytanie można odłożyć na później. Ale informacja o zorganizowaniu debaty na jej temat skłoniła mnie do poświęcenia w domu kilkudziesięciu minut na skonstruowanie argumentacji w tej sprawie (na podstawie bezpłatnego e-booka).

Nie jest możliwe natychmiastowe czytanie wszystkiego, co ma związek z własnymi zainteresowaniami, choć oczywiście należy możliwie dużo czytać. Decyzja o zakwalifikowaniu publikacji na początek listy potencjalnych lektur własnych lub o przesunięciu jej na odległy koniec takiej listy musi być podjęta bez pogłębionej refleksji w czasie krótszym niż wymagałaby staranna analiza. Przesłankami są wtedy wnioski z kształtu i zawartości spisu treści, pierwszych i ostatnich akapitów każdego z artykułów oraz składu pozycji bibliograficznych w ich zakończeniach.

Przede wszystkim zastanowiło mnie, dla kogo i dlaczego publikuje się po polsku z angielskojęzycznym ni to wprowadzeniem, ni to recenzją. Nie jest jasne, czy autor tego wprowadzenia zna język polski, a jeżeli nie, to na jakiej podstawie stworzył opisy i oceny polskich tekstów. Ogólniejsze pytanie, o raczej retorycznym charakterze, czyli bez oczekiwania na odpowiedź, rozpoczynałoby się od „po co...”

Zdaję sobie sprawę z istniejących w Polsce redakcyjnych zwyczajów oraz ich siły i rozpowszechnienia, choć wcale mi się one nie podobają. Pisząc dla obcojęzycznego odbiorcy trzeba odsyłać do publikacji dla niego dostępnych i zrozumiałych, ale dlaczego nie ma to działać i w drugą stronę? Polskie przekłady, o ile istnieją, występują na terenie kraju w większej liczbie egzemplarzy niż ich obcojęzyczne oryginały i tym samym są dostępne w większej liczbie miejsc. Wprawdzie sformułowania konkretnych myśli zwykle znajdują się w oryginale na innej stronie niż w przekładzie, lecz dokładne i pogłębione spisy treści oraz indeksy w razie ich dołączenia ułatwiają porównywanie wersji. A takich ułatwień nie ma w „*Zrozumieć kapitalizm...*”. Wskutek tego nie widać też bez wnikliwej lektury, jakim terminom, pojęciom, tezom i osobom poświęcono szczególną uwagę, a jakie potraktowano pobieżnie lub wręcz pominięto.

W bibliografiach na końcu rozdziałów kilkakrotnie podaje się względnie nowe wydania raczej starych opracowań. Tymczasem dla uniknięcia anachronizmów (właściwym znaczeniem nie jest „starość”, lecz „niedopasowanie do właściwego czasu”), rok wydania wykorzystywanego materiału powinien być uzupełniony rokiem jego pierwszej publikacji. Ale w tych bibliografiach jest więcej powodów do irytacji.

Na s. 53 przywoływana jest angielskojęzyczna książka Giddensa pt. *The Constitution of society*, znana mi w polskim przekładzie z 2003 roku jako *Stanowienie społeczeństwa*. W teźże częściowej bibliografii na s. 55 przy *The Great Transformation* Polanyiego nie ma żadnej wzmianki o wydaniu w 2010 roku po polsku *Wielkiej Transformacji*, mimo że na s. 255 wiedzę o tym ujawnia inny autor. Strona 55 odsyła także do *The Theory of Leisure Class* Veblena, przez innego autora ze s. 148 przytaczanej jako *Teoria klasy próżniaczej* (od 1971 kilka polskich wydań), choć na s. 235 u jeszcze innego autora znowu występuje tylko po angielsku. *Kapitalizm, socjalizm, demokracja* Schumpetera od 1995 roku może być czytany po polsku, a nie po angielsku czy niemiecku (s. 137), *Kultura materialna, gospodarka i kapitalizm* Braudela w przekładzie z francuskiego wyszła po polsku w 1992 roku (s. 253), a *Principles of Economics* Marshalla (s. 234) nawet w 1925 roku jako *Zasady Ekonomiki*, teraz dostępne w internetowej Federacji Bibliotek Cyfrowych. *Indywidualizm and economic order* Hayeka (s. 254) to *Indywidualizm i porządek społeczny* z 1998 roku, z kolei *The Logic of Collective Action* Olsona (s. 255) to *Logika działania zbiorowego* z 2012 roku.

Dość osobliwe jest na s. 136 cytowanie *Funktionsprobleme der sozialistischen Wirtschaft* Włodzimierza Brusa z 1971 roku zamiast polskiego oryginału *Ogólne problemy funkcjonowania*

gospodarki socjalistycznej z 1961 i 1964 roku. I wreszcie, wręcz kluczowy dla ekonomicznego instytucjonalizmu artykuł Coase'a z 1937 roku *The Nature of Firm* (np. s. 53) ukazał się po polsku w 2013 roku jako rozdział w książce *Firma, rynek prawo* (na s. 50 tej książki jest adnotacja: „przedruk z *Economica* 1937, 4, November”).

Zdarza się wprawdzie, że oryginał i przekład zdają się następować po sobie jako odrębne pozycje bibliograficzne (np. Jellinek na s. 148). Zwiększa to liczbę pozycji cytowanych, pozostawiając u czytelnika niepewność, której nie byłoby, gdyby jednym ciągiem wskazywać, czy korzystano z oryginału zawiadamiając o istnieniu przekładu, czy też było odwrotnie. Na drugim biegunie można zauważyć przesadnie skromną bibliografię końcową (s. 323), zastąpioną w przypisie dolnym (s. 312) odsyłaczem do innej pracy autora z kompletnym (?) wykazem źródeł.

Nieco mniej rażące są na przykład braki informacji o tym, że *Etyka protestancka* Webera w tłumaczeniu wydanym w 1994 roku (s. 83) nie jest ani kompletna (opuszczono obszernie autorskie przypisy z oryginału) ani zadowolająca, a lepszy przekład wyszedł w 2011 roku w Wydawnictwach Uniwersytetu Warszawskiego. Wprawdzie wydanie z 1994 roku zostało wznowione przez wydawnictwo Aletheia w 2010 roku (s. 55?) z dodatkowym tłumaczem lub redaktorem, ale nie zajrzałem do środka, bo wszystkie dostępne w księgarni egzemplarze były zafoliowane i od tamtej pory wystarczało mi wydanie uniwersyteckie. Cytowana na s. 120 książka E. Ostrom z 2011 roku ma taki sam tytuł jak przetłumaczone na polski w 2013 wydanie z 1990 roku, co może oznaczać bądź aktualizację bądź tylko wznowienie. *The New Industrial State* Galbraitha (s. 254) jest rozwinięciem wcześniej opublikowanego *The Affluent Society*, a jakiś wybór fragmentów z tej drugiej pozycji ukazał się w polskim tłumaczeniu jako *Spółczesność dobrobytu: państwo przemysłowe* (1973). Zdarza się więc, że polskie przekłady nie są albo kompetentne albo kompletne i wtedy warto to zaznaczyć, aby czytelnik nie zgadywał, czy określone opuszczenie jest wynikiem świadomej decyzji autora czy raczej przypadkowym skutkiem zbyt małej staranności.

Część swojej niechęci do lektury omawianej książki przypisuję zdziwieniu z powodu braku odsyłaczy do licznych zagranicznych i polskich autorów, którzy już wcześniej podejmowali próby doprowadzenia mnie* do „rozumienia kapitalizmu”, zarówno w jego instytucjonalnej całości, jak i poszczególnych jego fragmentach. Tak na przykład, już na pierwszej stronie czytam, że „[...] term *capitalism* (or *capitalisme* in French) first appeared in writings by Luis Blanc and Pierre-Joseph Proudhon [...]”. Ten pogląd znam z drugiego tomu Braudela (1992, s. 207-216), gdzie stanowi tylko maleńki fragmentek w kilkustronicowej analizie historyczno-semantycznej. Jednocześnie pamiętam, że w jeszcze innych, nie przywołanych w książce publikacjach, znajdują się bądź rozwinięcia, bądź sprzeczności wobec poszczególnych ujęć instytucjonalnej istoty kapitalizmu i jego rozumienia, ale lista byłaby zbyt długa na jej przytoczenie tutaj.

Taki brak gruntownego przeglądu literatury sugeruje, że tytuł całości obiecuje więcej niż zawarto w jej treści. Nie jest to niczym dziwnym, jeżeli z ciągle dostępnego w Internecie zawiadomienia można sądzić, że zbiór tekstów jest pokłosiem konferencji z 2017 roku, czyli efektem swojego rodzaju pospolitego ruszenia rozmaitych autorów, nie współdziałających merytorycznie ze sobą i nie poddanych na poziomie czysto technicznym wystarczająco konsekwentnym wymaganiom redakcyjnym. Gdy słusznie lub niesłusznie na pierwszy rzut oka wydaje się, że praca redaktorów ograniczyła się do stworzenia narracji cokolwiek na siłę łączącej niezbyt zbieżne i raczej niestarannie wykończone materiały, to po wygaśnięciu osobistych instytucjonalnych obowiązków nie pojawia się chęć szybkiego zapoznania się z dziełem dla samej tylko własnej satysfakcji, która pod wpływem początkowego wrażenia przestaje być oczekiwana.

Words 1163/Characters 7059

* 1. *Retoryczne aspekty wiedzy o zarządzaniu*, Warszawa 2008 VIZJA PRESS&IT (http://otworzksiazke.pl/ksiazka/retoryczne_aspekty_wiedzy_o_zarzadzaniu/)

2. *Przyczynek do epistemologii przedsiębiorstwa*, **Współczesna Ekonomia**, 2009, nr 3(11), s. 175-194 (<http://www.ce.vizja.pl/en/download-pdf/volume/3/issue/3/id/122>)

3. *Przyczynek do relacji między pojęciami „organizacja” i „instytucja”*, **Współczesna Ekonomia**, 2009, nr 2(10), s. 121-135 (<http://www.ce.vizja.pl/en/download-pdf/volume/3/issue/2/id/109>)